

Vapaa-aika ikkunana suomalaisen yhteiskuntaan

LIKKANEN, MIRJA (2009; toim.). *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat*. 290 s. Gaudeamus, Helsinki.

Vapaa-aika syntyi modernissa palkkatyöyhteiskunnassa työajan sisarukseksi. Se mielletään nykyisin yleensä omaksi virkistykseen, ilon ja vapauden ajaksi, mutta saatetaan sitä pitää ajanhukanakin. Sekä liian vähäinen että liika vapaa-aika voidaan tulkita ongelmiksi. Vapaa-aika on siirtynyt julkisen vallan piiristä markkinoiden ja yksilön väliseksi suhteeksi. Se on kasvava kaupallinen ilmiö, jonka sääntelyyn osallistuu myös kansalaisyhteiskunta. Vapaa-aikaa tarkastellaan silti usein ihmisen omassa määräysvallassa olevana aikana. Suomessa vapaa-aikaa on tutkittu vähän, ja kriittinen ote tämän nykyarkea jäsentävän ilmiön käsittelyyn on tarpeen.

Yhdeksästä eri alojen asiantuntijoiden kirjoittamasta artikkelista koostuva teos ei kuvaa suomalaista vapaa-aikaa kattavasti. Se tarjoaa pääasiassa sosiologisten teorioiden valottamia katsauksia joihinkin vapaa-ajan ilmiöihin ja tulkitsee niiden kautta yhteiskunnan muutoksia ja pysyvyyksiä. Teoksen on koonnut Tilastokeskuksen tutkimuspäällikkö Mirja Liikkanen. Tutkimusten pääaineistona on Tilastokeskuksen vuoden 2002 vapaa-aikatutkimus, johon osallistui 3 355 yli 9-vuotiasta suomalaista. Aineistoa on höystetty vuosien 1981 ja 1991 tutkimuksilla. Määrällisen tiedon lisäksi haastatteluissa kerättiin kokemuksellista tietoa eri elämänalueiden tärkeydestä ja elämäntyyli-asteista.

Teoksen artikkelit on jäsennelty kolmeen teemaan. Niistä ensimmäisessä vapaa-aikaa katsotaan perheen silmin. Tuula Melkas on tutkinut suomalaisten yksityiselämän sosiaalisuutta tarkastelemalla eri talouksissa asuvien sukulaisten, ystävien, naapureiden ja työtovereiden yhteydenpitoa. Hänen mukaansa henkilökohtaisiin asioihin keskittyminen on vähentänyt aikuisten välistä yhteydenpitoa. Sukuun pidetään yhteyttä entistä vähemmän ja käytännöllisyyteen perustuva ystävyys esimerkiksi työtoverien jalkina on lisääntynyt.

Riitta Kallinon mukaan suomalaisten elämäntyyli eiivät asetu työn, perheen ja vapaa-ajan kolmikenttään, vaan vapaa-aikaa voi kutsua perheen ajaksi. Perhe ja työkään eivät asetu vastakkain, sillä työtä erityisen tärkeänä pitäneet ihmiset suhtautuivat samalla muita myönteisemmin perheeseen. Perhemyönteisyys ei pohjautu erityisesti perinteisiin arvoihin, vaan se voi liittyä jopa yksilöllisyyteen. Kotia, uskontoa ja isänmaata korostava perin-

teisyyttä pidetään usein vapautta korostavan yksilöllisyyttä korostavan elämänorientaation vastaparina. Perhemyönteisyys lisääntyi vertailujaksolla vuosina 1991–2002 yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttuessa.

Teoksen laajimman osion neljää artikkelia yhdistää vapaa-ajan tarkastelu valintoina ja tyyleinä. Tarkastelu kohdistuu suosituimpiin televisio-ohjelmiin, musiikkimakuun ja lukemiseen.

Kulttuurisesti varsin homogeenisessa Suomessakin on eliitti. Eliittiä on väitetty makujohtajaksi, joka määrittää niin sanotun hyvän maun ja korkeakulttuurin. Sukupuoli määrittää kuitenkin kulttuuriharrastuksia enemmän kuin koulutustausta. Pertti Alasuutari näkee erityisesti kulttuurisen eliitin musiikkimaun laajentuneen. Niinpä myös populaarikulttuurin perustiedot kuuluvat nykyisin yleissivistykseen. Vähän koulutettujen musiikkimaku on yksipuolisempi kuin eliitin. Erottelu enemmän ja vähemmän arvostettuun musiikkiin kuitenkin säilyy.

Ohjelmatarjonnaltaan monipuolistunutta televisiota katsellaan entistä enemmän. Nuorille television katselu ei kuitenkaan ole enää niin tärkeää kuin aiemmin, vaikka nuorille ja nuorille aikuisille suunnatut ohjelmat ovat lisääntyneet. Juha Kytömäki esittääkin, että asiaohjelmat pitävät pintansa Suomessa – tosin viihteen osuus mielihajelmista oli jo vuonna 1991 suuri. Ohjelmia ei mielletä enää niinkään

lajityypin mukaan, vaan niistä puhutaan henkilökohtaisesti nimillä. Tutkimusaineistoa kerätessä tosi-tv-tarjonta oli vielä lapsenkengissä, joten odotan mielenkiinnolla, miten tämä viihdeilmiö näkyy tulevissa tutkimuksissa.

Lukeminen on säilynyt tärkeänä vapaa-ajanviettopatana. Kirjallisuussosiologi Robert Escarpit on väittänyt kirjailijan päälukijakunnan koostuvan kirjailijan omasta sukupolvesta. Teoria soveltuu kuitenkin heikosti Katariina Eskolan tutkimukseen suomalaisten suosikki kirjailijoista. Erityisen korkealle suosikkilistoilla sijoittuu nuorena luettu kirjallisuus. Ennen 1960-lukua syntyneet suosivat kovaa työtä kuvannutta kotimaista proosaa, sen jälkeiset sukupolvet ovat kaikkiruokaisempia. Naiset lukevat sekä mies- että naiskirjailijoita, miesten listoilta naiskirjailijat puuttuivat. Nuorimman sukupolven uusi suosikki on fantasia, eritoten J. R. R. Tolkienin ja J. K. Rowlingin kirjat. Väinö Linna on kymmenen suosikin joukossa kaikilla sotien jälkeisillä sukupolvilla, ja läästeikäiset tulkitsevat *Tuntematoman sotilaan* roolihahmoja omista lähtökohdistaan käsin. Teoksesta tekee klassikon nimenomaan se, että se taipuu erilaisille tulkinnoille.

Mirja Liikkanen tarjoaa vaihtoehtoja suomalaista matkuttutkimusta hallinnoelle bourdieulaiselle näkökulmalle. Jälkimoderniin siirryttäessä kulttuurinen kaikkiruokaisuus on lisääntynyt, mutta esimerkiksi sukupuolten ja sosiaalisten ryhmien erot ovat pääpiirteissään säilyneet. Naisten ja miesten välinen ero kulttuurisissa arvostuksissa on sosiaaliryhmien välistä eroa suurempi. Suomalaisuuden erityispiirre, tavallisuuden korostaminen, on voinut luoda suomalaisten välistä yhteenkuuluvuutta.

Teoksen viimeisessä osiossa Päivi Timonen tulkitsee harrastuksia identiteetin rakentamisena kulutustutkimuksen näkökulmasta. Luontokokemuksia tuottavat arkiset käytännöt, kuten kävely, puutarhanhoito ja mökkeily, vaikuttavat yhdyskuntien rakenteisiin. Mökkeilyä ja kävelyä harrastivat eniten tiiviisti asuvat kaupunkilaisnaiset, puutarhanhoitoa puolestaan etenkin keski-ikäiset ja sitä vanhemmat omakotitaloasukkaat. Mökit alkavat kuitenkin muistuttaa mukavuuksiltaan kotiasuntoja.

Ihmiset etsivät tyydyttäviä kokemuksia vapaa-ajasta, sillä epävarma palkkatyö ei enää automaattisesti vie eteenpäin elämässä. Riitta Hanifin mukaan musiikin tuottama yhteisöllinen ”flow-kokemus” kannustaa harrastamaan sitä. Vapaa-ajan määrittely harrastusten kautta korostaa sekä vapaa-ajan yksilöllistä että yhteisöllistä puolta, ja vapaa-ajan yhteisöistä tulee yhä tärkeämpiä yhteisöllisyyden lähteitä.

Helena Helve kirjoittaa, että vanhempien vaikutus nuorten ajankäyttöön on edelleen suuri. Nuoret viettävät vapaa-aikansa varsin perinteisesti. Samalla he kuitenkin rakentavat uudenlaista identiteettiä ja uudenlaista sosiaalista pääomaa virtuaalimaailmoissa.

Artikkeleiden samankaltainen rakenne ja rutinoitunut tutkimuskieli helpottavat lukemista, mutta tekevät siitä

myös yksitoikkoista. Onkin lähes mahdotonta kirjoittaa elävää tekstiä silloin, kun tarkoitus on raportoida tarkasti monien tilastollisten testien tuloksista. Aineistonkeruusta on seitsemän vuotta, ja siinä ajassa suomalaisten vapaa-aika on oletettavasti muuttunut erityisesti teknologian myötä.

Laajaa ilmiötä käsittelevä artikkelisarja jää väistämättä puutteelliseksi. Koin teoksen kaipaavan täydennystä, joten luin myös sitä edeltäneen samaan aineistoon perustuneen teoksen (Liikkanen ym. 2005). Yhdessä teokset piirtävät hyvän kuvan suomalaisen vapaa-ajan muutoksista ja vapaa-ajasta osana yhteiskuntaa viime vuosikymmeninä. Kattavaa lukupakettia voi suositella niin kurssi-materiaaliksi kuin alan ammattilaisellekin.

Kaipasin arvosteltavaan teokseen erityisesti matkailututkimusta, uuden median läsnäoloa sekä monipuolista liikunnan tarkastelua. Vapaa-ajan tutkimiseen tarvitaan monitieteistä lähestymistapaa, ja myös kaupunkimaantieteen sekä tilojen ja paikkojen käytön ja kokemisen teorialat täydentäisivät tutkimuksia. Tilastokeskuksen seuraava laaja vapaa-ajan tutkimus on tulossa vuonna 2012.

KIRJALLISUUS

Liikkanen, M., R. Hanifi & U. Hannula (2005; toim.). *Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä*. 290 s. Gaudeamus, Helsinki.

AILA RYHÄNEN
Maantieteen laitos,
Oulun yliopisto